

Satu Siltaloppi: Selkeästi viittoen

Hyvää selkokielen päivää kaikille minunkin puolestani.

Selkokielen käytöstä on hyötyä esimerkiksi silloin, kun vuorovaikutustilanteessa on jonkinlaista kielellistä asymmetriaa, epäsymmetriaa, eli kaikki eivät osaa tai voi käyttää tilanteessa käytettävää kieltä samalla tasolla, siis joko tuottaa itse tai ymmärtää toisten tuottamaa kieltä. Vuorovaikutustilanteen kieli voi olla mikä tahansa, myös viitottu kieli, eli myös viitotuissa keskustelutilanteissa voi ilmetä sellaista epäsymmetriaa, jota selkokielen kaltainen viittomakielen käyttö, eli sen tilanteessa käytetyn kielen helpottaminen ja selkeyttäminen voisi auttaa.

Sitä epäsymmetriaa aiheutuu ihan samoista taustatekijöistä, kuin puhuville ja kuuleville henkilöille: on eri ikäisiä ja tasoisia kielen oppijoita, erilaisia elämän aikana puhkeavia sairauksia kuten muistisairautta ja afasiaa, jotka vaikuttavat kielenkäyttöön eri tavoin, ja sitten on synnynnäisiä asioita, jotka voivat vaikuttaa kielenkäyttöön jollakin tavalla.

Eli samalla tavalla kuin kuulevilla, viittomakielisilläkin kielitaito voi olla heikentynyt tai saavuttamaton, jostain syystä epäsymmetrinen ja se voi vaikuttaa siihen tilanteessa käytettävään kieleen ja on hyvä, jos keskustelukumppanit voivat tämän huomioida ja tilanteen kielenkäyttöä, sitä viittomista, muokataan.

Viittomakieliset mainitaan usein kirjoitetun selkokielen kohderyhmänä, mutta minä en puhu tänään siitä, vaan viitotuista vuorovaikutustilanteista ja viittomakielen muokkaamisesta.

Käytän nyt tästä termiä selkoviittominen, vaikka se ei ole vielä ihan vakiintunut ilmaisu. Muut käytettävät ilmaisut voisivat olla selkokielen kaltainen viittominen, selkoistettu viittominen, selkokielistetty viittominen tai ehkä selkokielen kaltaisesti muokattu viittominen.

Ruotsiksi tämä on vielä vähemmän vakiintunutta, mutta vaihtoehtoja ovat esimerkiksi lätt teckenspråk tai anpassat sätt att teckna.

Se, miten nämä sitten viitotaan suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä onkin sitten vielä ihan työn alla. Kaikenlaisia versioita on, mutta mikään ei oikein tunnu täydelliseltä.

Selkoviittomisesta ei ole tehty kovin paljoa tutkimuksia, etenkin empiirisiä tutkimuksia keskusteluaineistosta, mutta haastattelututkimuksien avulla ja selkoviittomista käyttävien, viittomistaan mukauttavien kokemuksista on saatu muutamista viittomakielistä jotain tietoa siitä, miten viittomista muokataan selkokielen kaltaisesti. Näitä haastattelututkimuksia on tehty Suomessa molempiin viittomakielimme liittyen ja kokemuksia löytyy ainakin muutamista Euroopan viittomakielistä sekä Pohjois-Amerikasta.

Minä olen tämän ja viime vuoden aikana tehnyt täältä Tampereelta yliopistolta käsin haastatteluita ja kerännyt ryhmäkeskusteluaineistoa, jossa on eri-ikäisiä suomenruotsalaista ja suomalaista viittomakieltä käyttäviä henkilöitä.

Oman aineistoni käsittely ja analyysi on vielä kesken, mutta se, mitä olen sieltä jo löytänyt, on tukenut niitä havaintoja, mitä muiden tutkimuksissakin on kerrottu. On tavallaan ollut kiva huomata, että toivotut ja tehdyt muutokset yleisviittomiseen verrattuna vaikuttavat olevan samankaltaisia viittomakielestä riippumatta.

Yksi ongelma tosin sitten on se, että kaikista viittomakielistä ei ole vielä kattavia tutkimuksia siitä yleisviittomisesta, tai ei ole vaikka kuvauksia symmetrisestä vuorovaikutuksesta ja sen piirteistä, kuten korjausaloitteista, retorisisista kysymyksistä, vuoron ottamisesta ja sen antamisesta...

ja kun se symmetrisen kuvaus puuttuu, niin miten voidaan tietää, mikä vaikutus kielellisellä epäsymmetrialla on, mikä on sitä selkomukauttamista ja mikä ihan visuaaliseen kieleen ja kulttuuriin liittyvä yleiskielisen keskustelun piirre? Tässä onneksi äidinkielisten ja muiden taitavien kielenkäyttäjien vahva mutu on hyödyksi ja sitä onkin tähän asti hyödynnetty niissä haastattelututkimuksissa.

Miten selkoviittominen sitten eroaa yleisviittomisesta? Yleisin asia, mitä eri tutkimuksissa ja kertomuksissa mainitaan, on hidastaminen. Viittomisen tahtia pitää hidastaa ilmeisesti riippumatta siitä, johtuuko selkiyttämisen tarve vielä kehittymättömästä kielitaidosta tai sairauden takia muuttuneesta kielitaidosta, mutta muuten muokkaustarpeissa on paljon yksilöllisiä eroja.

Tällä hidastamisella ei tarkoiteta sitä, että yksittäistä viittomaa hidastetaan luonnottomasti, vaan rauhoitetaan sitä kokonaisuutta, viittomisen rytmiiä. Viittomien välistä liikettä hidastetaan, informaatioisyöttöä hidastetaan. Tokihan siinä se yksi viittomakin hidastuu kun viittomista toiseen siirtymät hidastuvat, mutta vältetään sellaista yksittäisten viittomien yllirauhoittamista, ikään kuin sellaista sanojen ylihidadamista.

Usein myös kehoitetaan käyttämään mahdollisimman ikonisia viittomia, jotka on helpompi ymmärtää ja todella tärkeää on miettiä lauseet niin, että ne ovat selkeitä ja yksinkertaistettuja, siis kokonaisuuksia.

Yksi, mitä usein mainitaan, on toisto. Eli jos viittoessa huomaa, että toinen ei nyt ymmärtänyt mitä viitoin, viitotaan se uudestaan ja mielellään ensin mahdollisimman samalla tavalla. Tämä voi tarkoittaa yhden viittoman tai muutaman viittoman tai kaiken juuri viitotun toistamista.

Ja jos toistokaan ei vielä auttanut ymmärtämään, voi sitten kokeilla saman asian viittomista jollakin toisella tavalla, etenkin jos puolin ja toisin ymmärretään, että mikä siinä viitotussa asiassa nyt oli se, mitä toinen ei ymmärtänyt. Joku viittoma voi olla vaikka liian abstrakti tai monimerkityksellinen, tai uudempi synonyymi toiselle, tutummalle viittomalle.

Tai se ilmiö viittoman takana voi olla liian abstrakti ja se aiheuttaa tilanteessa ymmärtämisiongelman. Liian abstraktit asiat pitäisikin yrittää saada vaikka esimerkkejä käyttäen konkreettisemmaksi ja sitä kautta ymmärrettävämmiksi.

Mutta jos ymmärtämisiongelma johtuu siitä, että ei ymmärretä, miten nyt viitottu liittyy siihen, mitä sitä ennen viitottiin, toisto, hidastaminen, synonyymien etsiminen ja sen sellaiset eivät auta. Eli ei auta, että hitaasti toistat pari kolme kertaa ja sitten keksit sen seitsemän eri tapaa viittoa saman asian ja toistat niitä, jos puuttuu tieto siitä, miten tämä nyt liittyy mihinkään mitä aiemmin on käsitelty.

Jos siis puheenaihe ja keskustelukumppanilta toivottu reaktiotapa vaihtuu, se kannattaa kertoa. Jos uusi asia on sellainen, että haluat nyt toiselta esimerkiksi mielipiteen ja vastauksen johonkin, kerro tämä. Tai että jos uusi asia on joku juttu, mitä sinulle on tapahtunut ja haluat kertoa siitä, kerro tämä ennen kuin aloitat kertomaan sitä asiaa.

Etenkin jos juuri äsken on ollut jotain, mihin toiselta on tarvittu vastauksia, hän saattaa edelleen odottaa, että myös tämä uusi on sellainen, mihin hänen pitäisi osata vastata tai tehdä jotain, kun olet valmis.

Jos siis äsken juttelitte tulevan viikon ohjelmasta ja siitä, tarvitseeko toinen kyydin keskiviikkona kuurojen yhdistykselle tai torstaina lääkäriin, ja sovitte näistä kyydeistä, ja uusi asia liittyykin sitten viikonloppuna kesämökillä näkemääsi ketunpoikaseen, toinen saattaa ihmetellä, että mihin mökille pitäisi saada kyyti ja olinko minä siis menossa mökille?

Ja tässä kun ihmettelee näitä yllättäviä tulevia mökkireissuja, niin meneekin ihan ohi se, mitä hassua se ketunpoikanen teki ja miten teiltä tuli kameran muistikortti täyteen, kun otitte niin paljon kuvia sieltä kauempaa. Tilanne ratkennee, kun näytät ehkä yhden niistä kuvista – *aaa, siis mökkireissu oli jo, halusit kertoa söpöstä ketunpoikasesta* – mutta jotta välttyttäisiin siltä turhulta, vaikka lyhyenkin hetken kestävältä, ”olenko minä nyt ihan tyhmä, kun en ymmärrä tätä” -ololta, kannattaakin aiheesta toiseen siirtymissä pitää huoli siitä, että tämä siirtymä tulee huomatuksi.

Usein pärjää pitkälle jo sillä, että huolehditaan siitä, että tilanne on rauhallinen ja ilmapiiri on turvallinen. Silloin uskalletaan ja kehdataan sanoa jo varhain, että nyt en ihan ymmärtänyt tuota viittomaa tai miten tämä liittyy mihinkään. Kielenoppijoilta kannattaa myös tarkistaa, tietävätkö he viittomakieliset tavat keskeyttää toinen ja kysyä, jos ja kun eivät jotain ymmärrä.

Toinen tärkeä on, että mennään viittomakielen ehdolla ja viittomakielen rakenteiden mukaisesti mahdollisimman visuaalisesti viittoen, vältellen kirjoitetun kielen lainasanoja, jos ei olla varmoja, että keskustelukumppani osaa sitä kirjoitettua kieltä riittävän vahvalla tasolla.

Sekä minun aineistoni että muut tutkimukset muistuttavat hyödyntämään ilmeet ja eleet, jotka tukevat ymmärtämistä, ja konstruoitua toimintaa eli voidaan siis näyttää tai esittää erilaista toimintaa, tekemistä tai reaktioita.

Näiden lisäksi, jos huomioidaan ja minimoidaan vielä visuaalinen meteli, eli valitaan keskustelun paikaksi sellainen visuaalinen ympäristö, missä valot ja varjot, häikäisy tai liika hämäryys eivät häiritse, niin viittomakielisen vuorovaikutuksen onnistumiselle on paremmat lähtökohdat, vaikka osallistujilla olisikin epäsymmetrinen kielitaito syystä tai toisesta.

Kuten huomasitte, moni näistä huomioista on samankaltaisia kuin mitä selkopuhetta käytettävissä tilanteissa mietittäisiin, kielen modaliteetti vaan on visuaalinen.

VIITTOEN: HYVÄ SELKOKIELI PÄIVÄ TEILLE, TACK